

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МЕДИКО-СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ
З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ**

методичні рекомендації до практичних занять
для студентів спеціальності
6.130102 Соціальна робота

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
соціальної роботи
Протокол № 7
від 24 лютого 2016 р.

УДК 364-78:613-056.2(072)
ББК С541.133
О-79

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри соціальної роботи Чернігівського національного технологічного університету, протокол № 7 від 24 лютого 2016 р.

Рецензенти: Торубара Олексій Миколайович, доктор педагогічних наук, професор

Коленіченко Тетяна Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент

Відповідальний за випуск: Сила Тетяна Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент

О-79 Острянюк Т.С. Медико-соціальні проблеми людей з функціональними обмеженнями. Методичні рекомендації до практичних занять для студентів спеціальності 6.130102 Соціальна робота / Т.С. Острянюк. – Чернігів: ЧНТУ, 2016. – 51 с.

У посібнику представлено мету, завдання, структуру, основний зміст курсу «Медико-соціальні проблеми людей з функціональними обмеженнями», а також схарактеризовано основні компетенції, які формуються в результаті його вивчення. З цією метою надано методичні рекомендації для оптимізації роботи студентів при підготовці до практичних занять. До кожної теми складено перелік літератури, яка дозволяє знайти відповіді на теоретичні питання й підготуватися до виконання практичних завдань. Для перевірки рівня засвоєння знань з курсу розроблено й запропоновано контрольні запитання до тем.

Методичні рекомендації призначено для студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», викладачів, фахівців з соціальної роботи.

УДК 364-78:613-056.2(072)
ББК С541.133
О-79

© Т.С. Острянюк, 2016
© ЧНТУ, 2016

ЗМІСТ

Передмова	7
1. Програма навчальної дисципліни «Медико-соціальні проблеми людей з функціональними обмеженнями»	9
1.1 Структура навчальної дисципліни	13
1.2 Перелік тем практичних занять	15
1.3 Методи поточного та підсумкового контролю	15
2. Теми практичних занять	17
2.1 Інвалідність як суспільна проблема	17
2.1.1 План	17
2.1.2 Завдання для студентів	17
2.1.3 Питання для самоконтролю	17
2.1.4 Методичні рекомендації	17
2.1.5 Література	19
2.2 Організація охорони здоров'я населення України	20
2.2.1 План	20
2.2.2 Завдання для студентів	20
2.2.3 Питання для самоконтролю	21
2.2.4 Методичні рекомендації	21
2.2.5 Література	22
2.3 Організація тимчасової непрацездатності	23
2.3.1 План	23
2.3.2 Завдання для студентів	23
2.3.3 Питання для самоконтролю	24
2.3.4 Методичні рекомендації	24
2.3.5 Література	24
2.4 Листок непрацездатності: основні правила оформлення та видачі	25
2.4.1 План	25
2.4.2 Завдання для студентів	25
2.4.3 Питання для самоконтролю	26
2.4.4 Методичні рекомендації	26
2.4.5 Література	26
2.5 Органи, що встановлюють інвалідність, їх структура та функції	27
2.5.1 План	27
2.5.2 Завдання для студентів	27
2.5.3 Питання для самоконтролю	29
2.5.4 Методичні рекомендації	29

2.5.5 Література	29
2.6 Експертне встановлення категорії (причини) інвалідності	
Аналіз причин функціональних обмежень, шляхи	
попередження	30
2.6.1 План	30
2.6.2 Завдання для студентів	30
2.6.3 Питання для самоконтролю	31
2.6.4 Методичні рекомендації	31
2.6.5 Література	32
2.7 Підстави встановлення I-II-III груп інвалідності	33
2.7.1 План	33
2.7.2 Завдання для студентів	33
2.7.3 Питання для самоконтролю	33
2.7.4 Методичні рекомендації	33
2.7.5 Література	34
2.8 Інвалідність внаслідок трудового каліцтва та професійного	
захворювання	34
2.8.1 План	35
2.8.2 Завдання для студентів	35
2.8.3 Питання для самоконтролю	35
2.8.4 Методичні рекомендації	35
2.8.5 Література	36
2.9 Соціальна реабілітація людей з інвалідністю	37
2.9.1 План	37
2.9.2 Завдання для студентів	37
2.9.3 Питання для самоконтролю	37
2.9.4 Методичні рекомендації	38
2.9.5 Література	39
2.10 Медична реабілітація людей з інвалідністю	39
2.10.1 План	40
2.10.2 Завдання для студентів	40
2.10.3 Питання для самоконтролю	40
2.10.4 Методичні рекомендації	40
2.10.5 Література	41
2.11 Професійна реабілітація людей з функціональними	
обмеженнями	41
2.11.1 План	41
2.11.2 Завдання для студентів	42
2.11.3 Питання для самоконтролю.....	42
2.11.4 Методичні рекомендації	42
2.11.5 Література	42

2.12 Проблеми здобуття освіти, працевлаштування та реалізації творчих здібностей дітей та молоді з функціональними обмеженнями	43
2.12.1 План	43
2.12.2 Завдання для студентів	43
2.12.3 Питання для самоконтролю	44
2.12.4 Методичні рекомендації	44
2.12.5 Література	44
3. Питання до заліку	46
4. Рекомендована література	50

ПЕРЕДМОВА

В Україні, пострадянському просторі, як і в усьому світі, спостерігається стійка тенденція до зростання кількості людей з інвалідності. Кожен десятий мешканець планети має фізичні, розумові, сенсорні дефекти. У зв'язку з цим, проблеми інвалідності стають дедалі актуальнішими та потребують вирішення. Реалії сьогодення характеризуються підвищенням суспільної уваги на проблем людей з інвалідністю, які здатні бути повноправними, дієвими та активними громадянами. Інвалідність не належить до розряду виключно медичних явищ. Набагато більш значущими для усвідомлення цієї проблеми та подолання її наслідків є соціальні, психологічні, економічні та ін. чинники. Важливим постає формування ставлення та визначення кола проблем, з якими донині стикаються особи з функціональними обмеженнями. За таких обставин, вирішення проблем людей з інвалідністю еволюціонувало у своєму розвитку – від фізичного знищення до інтеграції / інклюзії людей з інвалідністю у суспільство. Наразі, інвалідність є суспільною проблемою. Для цієї категорії населення нагальними залишаються проблеми, пов'язані з соціальним захистом, інтеграцією в суспільство, навчанням та працевлаштуванням, «безбар'єрністю» як архітектурно-транспортного, соціального та інформаційного характеру.

Основними **завданнями курсу** є:

- засвоєння правових основ регламентації життєдіяльності людей з функціональними обмеженнями;
- з'ясування причин функціональних обмежень та шляхів їх попередження;
- ознайомлення зі способами організації реабілітації людей з функціональними обмеженнями.
- виявлення проблем медичного обслуговування та експертизи тимчасової непрацездатності;

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- коло людей з функціональними обмеженнями;
- проблеми осіб з тимчасовою непрацездатністю, організацію та технологію проведення експертизи тимчасової непрацездатності;
- медичні та соціальні проблеми людей з інвалідністю та ефективні шляхи їх розв'язання;
- структуру і функції органів, що визначають інвалідність, організацію їх роботи;
- підстави встановлення групи та причини інвалідності;

- проблеми і напрямки реабілітації інвалідів, організацію реабілітаційної роботи.

Студенти повинні **вміти**:

- аналізувати і застосовувати нормативні акти, що стосуються проблем людей з функціональними обмеженнями;
- користуватися необхідними прийомами і методами роботи з людьми, що мають функціональні обмеження
- застосовувати набуті знання та навички в практичній діяльності, що забезпечують формування таких **компетенцій**:
 - ✓ соціально-особистісних;
 - ✓ загальнонаукових;
 - ✓ інструментальних;
 - ✓ професійних.

Викладання навчальної дисципліни має проводитися у доступній для студентів формі, зважаючи на рівень їх підготовки і складність наукової термінології курсу. Велика кількість годин відводиться на самостійну роботу. Самостійна робота передбачає науковий пошук актуальних проблем навчальної дисципліни «Медико-соціальні проблеми людей з функціональними обмеженнями».

1. Програма навчальної дисципліни «Медико-соціальні проблеми людей з функціональними обмеженнями»

Змістовий модуль 1. Вступ до курсу. Проблеми медичного обслуговування та охорони здоров'я

Тема 1. Вступ. Інвалідність як суспільна проблема

Предмет і мета вивчення дисципліни. Основні завдання дисципліни. Структура навчального курсу. Навчально-методична література з дисципліни. Терміни і означення. Поняття про хворобу та її компоненти. Визначення сутності основних понять дисципліни: «хвороба», «функціональні обмеження», «працездатність», «непрацездатність», «інвалід», «інвалідність». Працездатність людини та її порушення. Еволюція суспільних поглядів на інвалідність. Класифікація людей з особливими потребами. Інвалідність, її фактори та моделі. Типологія інвалідності.

Основні права людей з інвалідністю та проблеми їх реалізації. Заклади, що забезпечують навчання і виховання «особливих дітей» відповідно до порушень у їх розвитку. Визначення «інвалідності» та «осіб з інвалідністю» в законодавстві різних країн.

Тема 2. Основні проблеми людей з функціональними обмеженнями у сучасному суспільстві

Ставлення до «особливих» людей на різних етапах суспільного розвитку (зарубіжний і вітчизняний досвід). Соціальні, психологічні та побутові проблеми людини з особливими потребами та її найближчих родичів на кожному віковому етапі її розвитку (народження дитини, ранній вік, дошкільний вік, шкільні роки (в тому числі підлітковий період розвитку), юнацький вік, доросле життя). Соціальні проблеми людей з інвалідністю на різних рівнях соціальної структури суспільства (макро-, мезо-, екзо- та мікрорівень).

Тема 3. Організація охорони здоров'я населення України

Поняття охорони здоров'я, її організація. Організація медичної допомоги: структура закладів, їх призначення. Характеристика основних функцій різних закладів медичної допомоги. Організація і особливості медичного обслуговування людей з функціональними обмеженнями.

Тема 4. Організація тимчасової непрацездатності

Тимчасова непрацездатність та її види. Організація і правові основи експертизи тимчасової непрацездатності. Функції лікуючого лікаря та заступника головного лікаря по експертизі. Функції та завдання лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК).

Тема 5. Листок непрацездатності: основні правила оформлення та видачі

Листок непрацездатності: функції, зміст бланка, основні правила видачі. Особливості порядку видачі листка непрацездатності: при

захворюваннях і травмах; при вагітності і пологах; по догляду за хворим членом сім'ї.

Тема 6. Специфіка організації соціального середовища для людей із обмеженими функціональними можливостями

Основні проблеми людини з особливими потребами, пов'язані з її доступом до об'єктів соціальної інфраструктури.

Законодавче вирішення проблем архітектурно-просторових перешкод для людей з інвалідністю та проблеми реалізації законодавства на місцях.

Змістовий модуль 2. Основні причини інвалідності, шляхи їх попередження

Тема 7. Органи, що встановлюють інвалідність, їх структура та функції

Система органів медико-соціальних експертних комісій. Завдання керівних і наукових органів МСЕК. Функції первинних загальних МСЕК. Призначення і завдання спеціалізованих МСЕК. Особливості діяльності вищих МСЕК.

Тема 8. Експертне встановлення категорії (причини) інвалідності. Аналіз причин функціональних обмежень, шляхи попередження

Етіологічний аналіз причин інвалідності. Офіційна класифікація причин функціональних обмежень, підстави їх встановлення. Дитяча інвалідність: діти-інваліди та інваліди з дитинства. Інвалідність у зв'язку з аварією на ЧАЕС. Поняття нещасного випадку, каліцтва, аварії та катастрофи. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві. Поняття професійного захворювання. Правові основи та особливості експертизи при встановленні інвалідності від професійного захворювання.

Тема 9. Підстави встановлення груп інвалідності

Вступні положення, загальні підстави, критерії визнання людини інвалідом. Підстави для встановлення I-II-III групи інвалідності. Порівняльний аналіз груп інвалідності.

Тема 10. Інвалідність внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання

Поняття нещасного випадку, каліцтва, аварії та катастрофи. Класифікація нещасних випадків. Нещасні випадки, що кваліфікуються як трудове каліцтво. Нещасні випадки, пов'язані з трудовою діяльністю. Правове та клінічне обґрунтування діагнозу професійного захворювання.

Порядок встановлення, розслідування та обліку професійних захворювань.

Тема 11. Встановлення причинного зв'язку інвалідності зі службою у Збройних Силах, перебування у зоні АТО

Вступні положення, правові основи теми. Формулювання причин інвалідності у колишніх військовослужбовців. Особливості порядку встановлення категорії інвалідності залежно від причин звільнення зі Збройних Сил. Можливості встановлення причинного зв'язку при відсутності основних підтверджуючих документів. Оформлення інвалідності пораненим бійцям АТО.

Тема 12. Нормативно-правова база соціального захисту людей з інвалідністю в Україні

Сутність понять «інвалід», «дитина-інвалід», «інвалідність» через призму українського та міжнародного законодавства.

Процедура встановлення інвалідності у дітей та дорослих. Підбір навчально-виховних закладів для дітей з особливими потребами. Законодавство про навчання і працевлаштування людей з інвалідністю. Основні напрями соціальної підтримки людей з інвалідністю в Україні (на основі аналізу нормативно-правової соціальної роботи із даною категорією населення). Аналіз законодавства України у сфері соціального захисту інвалідів: Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991р.); Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006 р.); Закон України «Про освіту» (1991 р.); Закон України «Про дошкільну освіту» (2001 р.); Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.); Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.) та інші закони та підзаконні нормативні акти.

Змістовий модуль 3. Проблеми реабілітації людей з функціональними обмеженнями

Тема 12. Поняття реабілітації людей з функціональними обмеженнями, види реабілітації, правова основа. Роль ерготерапії в реабілітації людей з особливими потребами

Організація реабілітаційного процесу, державна та індивідуальні програми реабілітації людей з функціональними обмеженнями. Напрямки, види реабілітації людей з інвалідністю, їх коротка характеристика. Теоретичні і практичні аспекти ерготерапії. Ерготерапія як напрям соціальної роботи з людьми з ортопедичними порушеннями. Роль ерготерапії в постінсультній реабілітації клієнтів. Реабілітація хворих з розладами нервової системи ерготерапевтичними засобами.

Тема 13. Соціальна реабілітація людей з інвалідністю

Поняття соціальної реабілітації, її основні напрями. Соціально-правові аспекти реабілітації людей з інвалідністю. Забезпечення інвалідів спеціальним транспортом та протезно-ортопедичними засобами. Соціально-середовищна реабілітація людей з інвалідністю. Соціально-

психологічна реабілітація людей з інвалідністю. Соціально-побутова реабілітація людей з інвалідністю.

Тема 15. Медична реабілітація людей з інвалідністю

Поняття про медичну реабілітацію, її завдання та етапи. Основні напрямки медичної реабілітації. Допоміжні методи медичної реабілітації: фізіотерапія, лікувальна фізкультура, санаторне-курортне оздоровлення.

Тема 16. Психологічна реабілітація людей з інвалідністю

Можливий негативний вплив інвалідності на психічний стан людини. Поняття про психологічну реабілітацію, її завдання. Психотерапія, її види та методи. Аутотренінг, мобілізація інваліда на роботу над собою.

Тема 17. Забезпечення повноцінного доступу людей з інвалідністю до інфраструктури соціуму: теорія та реалії

Організація безперешкодного соціального середовища для людей з інвалідністю у світлі міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів. Архітектурно-просторові та середовищні бар'єри у доступі людей з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури та можливості їх усунення. Інформаційний та комунікативний бар'єри людей з особливими потребами. Трудова сегрегація людей з обмеженими психофізичними можливостями.

Тема 18. Професійна реабілітація людей з функціональними обмеженнями

Поняття професійної реабілітації, її складові. Характеристика етапів професійної реабілітації: професійна орієнтація, визначення трудових можливостей інваліда; професійне навчання, підготовка інваліда до праці; безпосереднє працевлаштування людини з інвалідністю; створення на виробництві необхідних умов праці.

Тема 19. Проблеми здобуття освіти дітьми з особливими потребами та можливості їх розв'язання. Профорієнтація та працевлаштування людини, що має функціональні обмеження

Нормативно-правове підґрунтя навчання і виховання дітей з особливими потребами. Інклюзивна освіта: її суть, мета та основні завдання. Навчально-виховні заклади для дітей дошкільного та шкільного віку з обмеженими фізичними чи / і психічними функціями. Поняття про профорієнтаційну роботу та специфіка її організації для дітей та молоді з особливими потребами. Проблеми середньої спеціальної та вищої освіти інвалідів. Можливості отримання профосвіти молоддю з обмеженими фізичними можливостями: теоретичні засади та їх практична реалізація.

Тема 20. Сутність та структура соціально-культурної реабілітації людей з функціональними обмеженнями

Аналіз поняття «соціально-культурна реабілітація інвалідів» в працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Система державних та приватних закладів, що забезпечують комплексну реабілітацію інвалідів, та специфіка їх діяльності.

1.1. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 1.1

Розподіл обсягу годин дисципліни за темами і формами вивчення

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин для денної форми навчання							
	Всього		У тому числі					
			лекцій		практичних		сам. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 1. Вступ до курсу. Проблеми медичного обслуговування та охорони здоров'я								
1. Вступ. Основні проблеми людей з функціональними обмеженнями у сучасному суспільстві	4		-		-		4	
2. Інвалідність як суспільна проблема	6		2		2		2	
3. Організація охорони здоров'я населення України	6		2		2		2	
4. Організація тимчасової непрацездатності	4		-		2		2	
5. Листок непрацездатності: основні правила оформлення та видачі	4		-		2		2	
6. Специфіка організації соціального середовища для людей із обмеженими функціональними можливостями	4		-		-		4	
Разом за змістовним модулем 1	22		4		8		16	
Змістовий модуль 2. Основні причини інвалідності, шляхи їх попередження								
1. Органи, що встановлюють інвалідність, їх структура та функції	6		2		2		2	
2. Експертне встановлення категорії (причини) інвалідності. Аналіз причин функціональних обмежень, шляхи попередження	4		-		2		2	
3. Підстави встановлення I-II-III груп інвалідності	4		-		2		2	

4. Інвалідність внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання	4		-		2		2	
5. Встановлення причинного зв'язку інвалідності зі службою у Збройних Силах, перебування у зоні АТО	4		-		-		4	
6. Нормативно-правова база соціального захисту людей з інвалідністю в Україні	4		-		-		4	
Разом за змістовним модулем 2	26		2		8		16	
Змістовий модуль 3. Проблеми реабілітації людей з функціональними обмеженнями								
1. Поняття реабілітації людей з функціональними обмеженнями, види реабілітації, правова основа. Роль ерготерапії в реабілітації людей з особливими потребами	4		2	-	-		2	
2. Соціальна реабілітація людей з інвалідністю	4		-		2		2	
3. Медична реабілітація людей з інвалідністю	4		-		2		2	
4. Психологічна реабілітація людей з інвалідністю	2		-		-		2	
5. Забезпечення повноцінного доступу людей з інвалідністю до інфраструктури соціуму: теорія та реалії	4		-		-		4	
6. Професійна реабілітація людей з функціональними обмеженнями	4		-		2		2	
7. Проблеми здобуття освіти, працевлаштування та реалізації творчих здібностей дітей та молоді з функціональними обмеженнями	8		2		2		4	
8. Сутність та структура соціально-культурної реабілітації людей з функціональними обмеженнями	6		2		-		4	
Разом за змістовним модулем 3	36		6		8		22	
Усього годин за дисципліну	90		12		24		54	

1.2. Перелік тем практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Інвалідність, її фактори та моделі	2
2	Організація охорони здоров'я населення України	2
3	Організація тимчасової непрацездатності	2
4	Листок непрацездатності: основні правила оформлення та видачі	2
5	Органи, що встановлюють інвалідність, їх структура та функції	2
6	Експертне встановлення категорії (причини) інвалідності. Аналіз причин функціональних обмежень, шляхи попередження	2
7	Підстави встановлення I-II-III груп інвалідності	2
8	Інвалідність внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання	2
9	Соціальна реабілітація людей з інвалідністю	2
10	Медична реабілітація людей з інвалідністю	2
11	Професійна реабілітація людей з функціональними обмеженнями	2
12	Проблеми здобуття освіти, працевлаштування та реалізації творчих здібностей дітей та молоді з функціональними обмеженнями	2
	Разом	24

1.3. Методи поточного та підсумкового контролю

Робота на практичному занятті

Усне опитування – це найбільш поширеніший метод перевірки рівня засвоєння теоретичних знань у навчальній діяльності. Його використання сприяє оволодінню логічним мисленням, формуванню та розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, переконливо обстоювати власну думку. Даний вид опитування передбачає відповіді студентів на визначені викладачем запитання практичного заняття.

Максимальна кількість балів, яку студент може набрати на практичному занятті із даного виду опитування передбачена робочою програмою навчальної дисципліни.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться на занятті за допомогою використання методу груп. Студентів ділять на групи та пропонується проблемне запитання чи реальна практична ситуація, яка потребує вирішення. Студенти за допомогою метода

дискусії обговорюють проблему зазначену викладачем і презентують спільне вирішення проблеми.

Оцінюючи вирішення поставленої проблеми, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обґрунтування, можливість поєднання теоретичного матеріалу в реальній проблемній ситуації.

Експрес-опитування на практичному занятті проводиться на початку кожного заняття (5-10) хвилин. Студентам пропонується дати письмові відповідь на одне запитання із попереднього практичного заняття.

Метою проведення письмового опитування є перевірка залишкових знань студентів до попереднього практичного заняття та вміння змістовно та коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями: повнота, правильність та стислість відповіді, логіка і аргументованість викладу думок.

Модульний контроль

Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить три письмових роботи за результати вивчення кожного змістового модуля. Кожна письмова робота може включати теоретичні питання та практичні завдання. Питання письмової роботи охоплюють всі теми відповідного змістового модуля. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за результатами однієї письмової роботи становить 10 балів.

Підсумкова контрольна робота проводиться раз на семестр за результатами вивчення всіх змістових модулів.

Вона включає у себе теоретичне та практичне питання. Завдання контрольної роботи можуть включатися питання з тем, вивчення яких не виносились на практичному занятті, а також питання, які передбачені планом для самостійного вивчення.

Про проведення підсумкової роботи студенти попереджаються не менш як за тиждень. З переліком тем, питання з яких буде винесено на контрольну роботу, студенти теж ознайомлюються завчасно.

Відповідь на теоретичне питання повинна повністю його розкривати, але разом з тим бути лаконічною.

Після перевірки контрольної роботи та оголошення її результатів студентам надається можливість ознайомитись з власними роботами та завданнями для них, і при необхідності оспорити результати контрольної роботи.

2. Теми практичних занять

2.1. Інвалідність, її фактори та моделі

Мета: на основі аналізу нормативно-правові документів з'ясувати сутність поняття «працездатність», «непрацездатність», «інвалід», «інвалідність»; визначити моделі інвалідності, вказавши на вирішені проблеми та недоліки; схарактеризувати основні права людей з інвалідністю та проблеми їх реалізації.

2.1.1. План:

1. Працездатність людини та її порушення.
2. Поняття про інвалідність у дітей і дорослих (законодавчий і психолого-педагогічний підходи).
3. Інвалідність, її фактори та моделі. Типологія інвалідності.
4. Основні права інвалідів та проблеми їх реалізації.

2.1.2. Завдання для студентів:

1. Порівняти характерні ознаки медичної та соціальної моделей інвалідності.
2. Написати невеличке (на одну сторінку) есе «Мій власний досвід і ставлення до інвалідності».
3. Поясніть подану нижче ситуацію крізь призму медичної, соціальної, правозахисної моделей (людина на інвалідному візку не може потрапити до кінотеатру).

2.1.3. Питання для самоконтролю:

1. Що означає інвалідність?
2. Дайте визначення «інвалідність у дітей», «інвалідність у дорослих».
3. Назвіть права людей з інвалідністю та проблеми, з якими вони стикаються. Які права порушуються найчастіше? Чому?
4. Чи є межа між «нормою» і «патологією»? Що в сучасному суспільстві можна вважати нормою, а що відхиленням від норми?
5. Що я знаю про інвалідність? Які мої актуальні і потенційні ресурси для соціальної роботи з інвалідами?

2.1.4. Методичні рекомендації:

Готуючи відповідь на *перше питання* практичного заняття, дайте визначення поняттям «працездатність», «непрацездатність». З'ясуйте визначальні фактори працездатності – біологічний і соціальний. Визначте різні підходи до класифікації видів працездатності. Схарактеризуйте класифікації видів непрацездатності.

Підготовка *другого питання* потребує роз'яснення поняття «інвалід», «дитина-інвалід», «інвалідність» з точки зору законодавства (Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., «Про основи соціальної захищеності інвалідів» від 21.03.1991 р.) та характеристики основних підходів до вивчення природи інвалідності в психолого-педагогічній літературі (теорія генетичного відбору Ф. Гальтона, психоаналіз З. Фрейда, психосоціальна інтеракція Е. Еріксона, гуманістична психологія К. Роджерса, педагогіка Л. Виготського, К. Ушинського, вальдорфська педагогіка, робота з особливими дітьми за методикою М. Монтесорі). Визначте специфіку пояснення природи інвалідності в психологічній теорії З. Фрейда. Зверніть увагу на природу інвалідності з позиції гуманістичної психології К. Роджерса. Наведіть приклади включення людини з особливими потребами в соціальне життя, що будується на принципах вказаної теорії. Порівняйте різні визначення інвалідності, вкажіть спільні та відмінні ознаки. Назвіть різні словесні обороти, якими необґрунтовано прагнуть підмінити термін «інвалідність». Сформулюйте сучасне тлумачення інвалідності згідно Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» від 21.03.1991 р.

При підготовці *третього питання* слід мати на увазі, що інвалідність розглядається як інтегральне поняття, яке включає в себе ряд складових – біологічний, медичний, психологічний, правовий, соціальний, економічний фактори. Але, беручи за основу провідні фактори, слід мати на увазі, що, передусім, це поняття медико-соціальне. Проаналізуйте визначення інвалідності згідно Інструкції про встановлення груп інвалідності, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 7 квітня 2004 р. Ознайомтесь із головними факторами інвалідності. Особливу увагу зверніть на те, що залежно від ступеня порушення здоров'я індивіда, що призводить до повної чи часткової втрати професійної працездатності чи суттєвих труднощів у житті, виділяють три групи інвалідності. Дайте їм коротку характеристику. Проаналізуйте медико-соціальну модель інвалідизації особистості. А.Й. Капської, зокрема, медичну, економічну, модель функціональної обмеженості», соціальну модель, політичну, медико-соціальну модель інвалідизації. Охарактеризуйте їх та порівняйте. Визначте, як змінюється сутність поняття «інвалідність» відповідно до моделі. Визначте залежність між поняттями «інвалідизація особистості», «порушення», «обмеження життєдіяльності» та «соціальна недостатність».

Відповідь на *четверте питання* потребує ознайомлення з Резолюцією генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». Визначним у аналізі зазначеного документу повинно бути зроблено акцент на різних сферах життєдіяльності, у яких регламентуються права інвалідів. З'ясуйте зміст основних прав інвалідів в нашій країні, які найбільш повно відображає Закон України про основи соціальної захищеності інвалідів від

21.03.1991 р., з наступними доповненнями. Розкрийте зміст основних прав інвалідів.

2.1.5. Література:

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: [Навч. посіб.] / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 615 с.
2. Гордієнко Н.М. Шляхи засвоєння соціальних норм молоддю з інвалідністю / Н.М. Гордієнко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 58. – С. 140–150.
3. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Соціальна педагогіка: [підручник] / [за ред. проф. А.Й. Капської]; [4-те вид. виправ. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
5. Усик О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до діяльності в системі інклюзивної освіти / О. Усик // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 8. – С. 322–329.
6. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / [А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола]. – К., 2002.
7. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник / О.В. Безпалько. – К., 2003. – 140 с.
8. Декларація про права інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kpp_Sozhialno-pravovuy_zahust_ditey/90.html
9. Іванова І.Б. Діти з особливими потребами: проблема термінологічного визначення / І.Б. Іванова // Дефектологія. – 1999. – № 1. – С. 2–7.
10. Євтух М. Вища освіта інвалідів: рівні права – рівні можливості / М. Євтух // Педагогічна газета. – 2006. – № 10. – С. 36.
11. Конвенція про права інвалідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
12. Коваль О. Реалізація прав громадян під час проходження медико-соціальної експертизи та прав осіб із інвалідністю: інформаційно-аналітичне видання / О.Я. Коваль, Л.Л. Тарасенко, Т.Г. Яцків – Львів, 2012. – 128 с.
13. Права людини в Україні. 2007 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1217069053>
14. Сім'я та проблеми дитячої інвалідності // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародними дню інвалідів та Всеєвропейському тижню артизму. — Донецьк, 25-28 листопада. — Донецьк, 1997. — 40 с.

15. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієдатністю / [За заг. ред. Пінчук І.М., Толстоухової С.В.]. – К.: УДЦССМ, 2000.
16. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 4. – Ст. 18.
17. Для молодих людей з вадами здоров'я // Рівненський обласний центр "Соціальна служба для молоді". – 1998. – № 4.
18. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993.
19. Турський В.М. Конституційне право інвалідів на працю в Україні / В.М. Турський // Вісник Академії адвокатури України – 2012. – № 3 (25). – С. 237–239.
20. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2961-15
21. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та Порядку їх складання» [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/z1197-07
22. Офіційний сайт Мінпраці України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/category>.

2.2. Організація охорони здоров'я населення України

Мета: з'ясувати сутність поняття «охорона здоров'я», визначити, які органи в нашій країні її здійснюють; розглянути організацію медичної допомоги в Україні; ознайомитись з нормативно-правовими актами, які регламентують надання медичної допомоги окремих видів; з'ясувати проблеми медичного обслуговування усіх категорій громадян

2.2.1. План:

1. Поняття «здоров'я», «охорона здоров'я», основи організації охорони здоров'я в Україні.
2. Організація медичної допомоги: структура закладів, їх призначення.
3. Характеристика основних функцій закладів медичної допомоги.
4. Організація і особливості медичної допомоги та медичного обслуговування людей з функціональними обмеженнями.

2.2.2. Завдання для студентів:

1. Визначте, на Ваш погляд, існуючі проблеми в Україні щодо якості медичного обслуговування усіх категорій громадян, у т.ч. осіб з інвалідністю.

2. Заповнити таблицю «Медична допомога, її види та правове регулювання».

Вид медичної допомоги	Кому, у яких випадках надається	Якими нормативно-правовими актами регулюється
Первинна		
Вторинна (спеціалізована)		
Третинна (високоспеціалізована)		
Амбулаторна акушерсько-гінекологічна		
Невідкладна (швидка) медична допомога		
Медична допомога особливого соціального значення		

2.2.3. Питання для самоконтролю:

1. Дати визначення понять: «здоров'я», «охорона здоров'я», «медицина», «медична допомога».
2. Які органи медичної допомоги в нашій країні здійснюють, організують охорону здоров'я?
3. Проаналізуйте зміст статей у Конституції України та Основах законодавства України про охорону здоров'я щодо права людини на охорону здоров'я і медичну допомогу. У чому полягають відмінності між обсягом цих прав?
4. Проаналізуйте нормативно-правові акти, які регламентують надання медичної допомоги окремих видів?

2.2.4. Методичні рекомендації:

Підготовка *першого питання* потребує ознайомлення з усіма наявними підходами до тлумачення поняття «здоров'я», зокрема за визначенням ВООЗ та підходами науковців до цієї проблеми. З'ясуйте фактори, за якими визначається стан здоров'я людини. Поясніть суть терміну «охорона здоров'я», «заклад охорони здоров'я» згідно Закону «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону

здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» 07.07.2011 р. № 3611-VI (2012). Проаналізуйте нормативні документи, що регламентують організацію охорони здоров'я в Україні, зокрема: Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року, з наступними змінами та доповненнями; Концепція розвитку охорони здоров'я населення України, затверджена Указом Президента України від 7 грудня 2000 р.; Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002-2011 рр. від 10 січня 2002 р. Визначте, які державні органи здійснюють охорону здоров'я.

Під час підготовки *другого питання* необхідно з'ясувати визначення поняття «медицина», «медична допомога» згідно Закону «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» (07.07.2011 р. № 3611-VI). Обов'язково зазначте рівні і види медичної допомоги, зокрема: перша допомога, долікарська допомога, кваліфікована медична допомога. Розгляньте їх сутність та відмінність. З'ясуйте класифікацію закладів охорони здоров'я відповідно до проекту Закону України «Про заклади охорони здоров'я та медичне обслуговування» від 2014 р. Зверніть увагу, що медичні заклади класифікуються за різними ознаками, зокрема, залежно від: 1) окремих територій, населенню яких надається медична допомога; 2) напрямів допомоги; 3) контингенту населення, що обслуговується; 4) профільності, спеціалізації; 5) рівня, кваліфікованості медичної допомоги; 6) особливостей організації медичної допомоги. Зверніть увагу на забезпечення безкоштовної медичної допомоги в Україні (Постанова КМУ від 11.07.02 № 955 «Про затвердження програми надання громадянам гарантованої державної безоплатної медичної допомоги»).

Підготовка *третього питання* потребує ознайомлення студентів з функціями різних закладів медичної допомоги.

Відповідь на *четверте питання* практичного заняття будується на знаннях студентів про права людей з функціональними обмеженнями на медичну допомогу та на реабілітацію згідно закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 р. з наступними доповненнями.

2.2.5 Література:

1. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: [Навч. посіб.] / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 615 с.
2. Голяченко О.М. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / О.М. Голяченко. – Тернопіль, 1997.
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2961-15
4. Наказ «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з

- фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я» від 28.10.2002 № 385. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та Порядку їх складання». - [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/z1197-07; <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
 6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги в Україні» від 28 грудня 2002 р. № 503.
 7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4.
 8. Офіційний сайт Мінпраці України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/category>.
 9. Пирог Л.А. Сучасний стан проблем осіб з особливими потребами [Електронний ресурс] / Л.А. Пирог. – Режим доступу: www.rusnauka.com/1_NIO.../3_98599.doc.htm
 10. Про становище інвалідів в Україні: Національна доповідь. – К., 2008. – 200 с.

2.3. Організація тимчасової непрацездатності

Мета: з'ясувати сутність поняття «тимчасова непрацездатність», «лікарсько-консультативна комісія»; визначити, нормативні акти, що регламентують організацію експертизи тимчасової непрацездатності, роль лікуючого лікаря у здійсненні експертизи працездатності; розглянути діяльність лікарсько-консультативної комісії.

2.3.1. План:

1. Тимчасова непрацездатність та її види.
2. Організація і правові основи експертизи тимчасової непрацездатності.
3. Функції лікуючого лікаря та заступника головного лікаря по експертизі.
4. Функції та завдання лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК).

2.3.2. Завдання для студентів:

1. Описати послідовність дій лікаря при проведенні експертизи тимчасової непрацездатності.
2. Визначити основні питання, які вирішує ЛКК.

2.3.3. Питання для самоконтролю:

1. Дати визначення тимчасової непрацездатності і описати процедуру оформлення відповідних документів.
2. Порівняйте функції лікуючого лікаря та заступника головного лікаря по експертизі.

2.3.4. Методичні рекомендації:

Підготовка *першого питання* передбачає з'ясування поняття «тимчасова непрацездатність». Поясніть сутність часткової і повної непрацездатності. Розкрийте причини втрати здатності до праці, передбачені законодавством та проаналізуйте їх.

При підготовці *другого питання* необхідно звернути увагу на основні нормативні акти, що регламентують організацію експертизи тимчасової непрацездатності, зокрема: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності..» від 18.01.2001 р., наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Положення про експертизу тимчасової непрацездатності» № 189 від 09.04.2008 р. Саме другий з названих документів є таким, що визначає головні положення ЕТН. Спираючись на Положення, визначте, які заклади здійснюють експертизу тимчасової непрацездатності, зробіть висновок щодо основних завдань ЕТН в лікувально-профілактичних закладах.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно наголосити на функціях, які виконують лікуючі лікарі, а також детально розглянути права і обов'язки лікуючих лікарів щодо здійснення експертизи тимчасової непрацездатності. Визначте роль лікуючого лікаря у здійсненні експертизи працездатності. Зверніть увагу, в яких випадках залучаються інші спеціалісти і посадові особи лікувального закладу. З'ясуйте основні функції заступника головного лікаря.

Відповідь на *четверте питання* практичного заняття потребує ознайомлення з роботою нештатного колегіального органу, що призначається для вирішення складних і відповідальних питань експертизи тимчасової непрацездатності – лікарсько-консультативної комісії. Ознайомитись із Положенням про лікарську-консультативну комісію від 21 листопада 2013 р. № 917. Поясніть, які основні питання вирішує ЛКК.

2.3.5. Література:

1. Інструкція про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність. Наказ МОЗ України від 13 листопада 2001 №455
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Положення про експертизу тимчасової непрацездатності» від

09.04.2008 № 189. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0589-08>

3. Положення про лікарсько-консультативну комісію від 21 листопада 2013 р. № 917. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF>

2.4. Листок непрацездатності: основні правила оформлення та видачі

Мета: з'ясувати сутність поняття «листок непрацездатності», ознайомитись з нормативними актами, що регламентують оформлення і видачі листків непрацездатності.

2.4.1. План:

1. Листок непрацездатності: функції, зміст бланка, основні правила видачі.
2. Особливості порядку видачі листка непрацездатності:
 - а) при захворюваннях і травмах;
 - б) при вагітності і пологах;
 - в) по догляду за хворим членом сім'ї.

2.4.2. Завдання для студентів:

1. Розкрийте значення листка непрацездатності як облікового, юридичного та фінансового документу.
2. Заповнити таблицю «Підстави для видачі листка непрацездатності та терміни, на які він видається».

Обставини за яких видається листок непрацездатності	Законодавче підґрунтя	Тривалість тимчасової непрацездатності
При стаціонарному лікуванні		
При виробничому травматизмі		
По догляду за хворим дорослим членом сім'ї		
По догляду за дітьми до 14 років		
При санаторно-курортному лікуванні		
При карантині		
У зв'язку з вагітністю та пологами		
Тимчасове переведення застрахованої особи відповідно		

до медичного висновку на легшу, нижче оплачувану роботу		
Необхідність догляду за дитиною віком до 3 років або дитиною інвалідом віком до 18 років у разі хвороби матері чи іншої особи, яка доглядає за цією дитиною		
Необхідність догляду за хворою дитиною віком до 14 років		

2.4.3. Питання для самоконтролю:

1. Визначити порядок заповнення листка непрацездатності.
2. Визначити обставини, за яких листок непрацездатності продовжується. Вказати особливості оформлення та оплати.

2.4.4. Методичні рекомендації:

Готуючи відповідь на *перше питання* практичного заняття, слід мати на увазі, що основним документом, що підтверджує факт тимчасової втрати працездатності є листок непрацездатності, який в побуті також називають лікарняним листком. З'ясуйте, які нормативні документи регламентують питання оформлення і видачі листків непрацездатності. Проаналізуйте Наказ МОЗ України від 03. 11. 2004 р. «Про затвердження зразка, технічного опису листка непрацездатності та Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності; Наказ від 09.03.2000 р. «Про затвердження Інструкції про порядок заповнення бланка листка непрацездатності»; Інструкцію про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я від 13.11.2001 р. № 455. Визначте, які функції виконує листок непрацездатності. Визначте значення одержання громадянином листка непрацездатності.

Відповідь на *друге питання* потребує ознайомлення з особливостями порядку видачі листка непрацездатності: при захворюваннях і травмах; при вагітності і пологах; по догляду за хворим членом сім'ї згідно наказу МОЗ України від 13.11.2001 № 455 «Про затвердження інструкції про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян».

2.4.5. Література:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та

- витратами, зумовленими похованням» (П.8 Ч.1, Ч.10 ст.35; п.1 ч.1, ч.2; п.2, ч.3, с.35; п.3, ч.1, ч.4 ст.35; ч.1, п.4, ч.5; п.5, ч.1,ст.35; ч.7, ст..35; п.6, ч.1, ч.8 ст.35; п.7, ч.1, ч.9 ст.35).
2. Інструкція про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я від 13.11.2001 р. № 455 (П.2.14, р.7; п.2.12; п.2.13; р.5; п. 3.13; п.3.2; п.3.3; р.2.
 3. Інструкція про порядок заповнення листка непрацездатності від 24.11.2006 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-04>
 4. Наказ МОЗ України від 03. 11. 2004 р. «Про затвердження зразка, технічного опису листка непрацездатності та Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності.

2.5. Органи, що встановлюють інвалідність, їх структура та функції

Мета: розглянути діяльність системи органів медико-соціальної експертизи в Україні, визначити основні функції первинних загальних медико-соціальних експертних комісій, особливості діяльності вищих медико-соціальних експертних комісій.

2.5.1. План:

1. Система органів медико-соціальних експертних комісій.
2. Завдання керівних і наукових органів МСЕК.
3. Функції первинних загальних МСЕК.
4. Призначення і завдання спеціалізованих МСЕК.
5. Особливості діяльності вищих МСЕК.

2.5.2. Завдання для студентів:

Розв'яжіть задачу.

Хворий К., 55 років, технік-нормувальник. Робота пов'язана з помірним нервово-психічним напруженням, виконується в умовах кабінету. Діагноз: ІХС, стабільна стенокардія, III функціональний клас, постінфарктний кардіосклероз, НК – I ст. Знаходиться на листку непрацездатності без перерви 120 днів. ЕКГ – стабільна. Виберіть правильну відповідь щодо МСЕК:

1. Продовжити тимчасову непрацездатність через ЛКК.
2. Вимагає працевлаштування за висновком ЛКК.
3. Вимагає направлення на МСЕК для встановлення:
 - а) III групи інвалідності;
 - б) II групи інвалідності.
4. Зобразіть схематично будову системи органів МСЕК в Україні.

5. Виконати тест.
1. Дати визначення тимчасової непрацездатності:
 - A. Незворотна втрата функцій організму;
 - B. Неможливість виконання роботи протягом нетривалого часу;
 - C. Тривала чи постійна втрата працездатності зі значними порушеннями функцій організму;
 - D. Тривала чи постійна втрата працездатності з незначними порушеннями функцій організму;
 - E. Неможливість виконання роботи протягом тривалого часу.
 2. Які функції виконує листок непрацездатності?
 - A. Медичну, юридичну, фінансову;
 - B. Статистичну, юридичну;
 - C. Статистичну, юридичну, фінансову;
 - D. Статистичну, медичну, фінансову;
 - E. Медичну, фінансову.
 3. Хто входить до складу лікувально-консультативної комісії:
 - A. Головний лікар, лікуючий лікар;
 - B. Головний лікар, лікарі-експерти: терапевт, хірург, невропатолог
 - C. Заступник головного лікаря з експертизи працездатності, завідувач відділення, лікуючий лікар;
 - D. Заступник головного лікаря з експертизи працездатності, завідувач відділення, лікар-експерт терапевт;
 - E. Головний лікар, завідувач відділення, лікар-експерт терапевт та невропатолог.
 4. Які документи необхідні при направленні хворого на МСЕК?
 - A. Амбулаторна карта хворого, заява хворого, листок непрацездатності;
 - B. Направлення на МСЕК, довідка з місця роботи, заява хворого;
 - C. Направлення на МСЕК, виписка з медичної карти стаціонарного хворого;
 - D. Направлення на МСЕК, документ що посвідчує особу, листок непрацездатності;
 - E. Листок непрацездатності, виписка з медичної карти стаціонарного хворого.
 5. Які дані необхідні для визначення показника повної трудової та медичної реабілітації?
 - A. Кількість осіб, вперше визнаних інвалідами з числа робітників і службовців, середня кількість робітників і службовців;
 - B. Кількість інвалідів певної групи, кількість всіх інвалідів;

- С. Кількість визнаних інвалідами певної нозологічної форми, кількість всіх інвалідів;
- Д. Кількість інвалідів певної вікової групи, кількість всіх інвалідів;
- Е. Кількість невизнаних інвалідами з числа переосвідчених, кількість переосвідчених.

2.5.3. Питання для самоконтролю:

1. Описати оформлення направлення на МСЕК.
2. Назвіть завдання керівних і наукових органів МСЕК.
3. Схарактеризуйте функції первинних загальних МСЕК.
4. Головне призначення і завдання спеціалізованих МСЕК.
5. Назвіть особливості діяльності вищих МСЕК.

2.5.4. Методичні рекомендації:

Відповідь на *перше питання* практичного заняття потребує визначення основних організаційних принципів, які лежать в основі роботи органів медико-соціальної експертизи (державність, відомча належність до системи охорони здоров'я, територіальний принцип обслуговування населення, здійснення експертної роботи на базі лікувально-профілактичних закладів. Зверніть увагу, що всі існуючі в нашій державі органи медико-соціальної експертизи прийнято поділяти на три складові частини – керівні, наукові, практичні.

При підготовці *другого питання* зверніть увагу на основні функції керівних і наукових органів МСЕК. З метою детального уявлення про завдання наукових органів МСЕК ознайомтесь з діяльністю Українського НДІ медико-соціальних проблем інвалідності. З'ясуйте головні напрямки діяльності Інституту.

Відповіді на наступні питання практичного заняття передбачають з'ясування змісту роботи, призначення, завдань та особливостей функцій первинних загальних МСЕК, спеціалізованих та вищих МСЕК.

2.5.5. Література:

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/875-12
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2961-15
3. Коваль О. Реалізація прав громадян під час проходження медико-соціальної експертизи та прав осіб із інвалідністю: інформаційно-аналітичне видання / О.Я Коваль, Л.Л. Тарасенко, Т.Г. Яцків – Львів, 2012. – 128 с.

4. Про затвердження «Положення про медико-соціальну експертизу» і Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інваліда». Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1992 № 83.
5. Про організацію медико-соціальної експертизи. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1991.

2.6. Експертне встановлення категорії (причини) інвалідності. Аналіз причин функціональних обмежень, шляхи попередження

Мета: з'ясувати причини інвалідності; розглянути офіційну класифікацію причин функціональних обмежень, підстави їх встановлення згідно нормативно-правовими документами.

2.6.1. План:

1. Причини інвалідності. Офіційна класифікація причин функціональних обмежень, підстави їх встановлення.
2. Дитяча інвалідність: діти-інваліди та інваліди з дитинства.
3. Інвалідність у зв'язку з аварією на ЧАЕС. Державні допомоги особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.
4. Інвалідність від загального захворювання.
5. Законодавче забезпечення соціального захисту та соціальної допомоги дітей-інвалідів в Україні.

2.6.2. Завдання для студентів:

1. Заповніть таблицю «Основні критерії відмінності формулювань «дитина-інвалід» і «інвалід з дитинства»

№ п/п	Критерій	Дитина-інвалід	Інвалід з дитинства
1.	Вік, в якому особа визначається інвалідом
2.	Заявник
3.	Орган, що встановлює інвалідність
4.	Встановлення групи інвалідності

2. Розв'яжіть задачу: Громадянка Т. є постраждалою від Чорнобильської катастрофи II категорії. 25 квітня 2008 р. вона звернулась із рецептом для безкоштовного придбання лікарських препаратів у приватну аптеку «Медик». Однак, їй відмовили, мотивуючи тим, що право безкоштовного та пільгового придбання ліків може бути використано тільки при їх придбанні у закладах і установах охорони здоров'я, які фінансуються з бюджету. Проаналізуйте ситуацію. Якими нормативними актами врегульовано питання безкоштовного придбання ліків громадянами.

2.6.3. Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення понять «дитина-інвалід», «інвалід з дитинства».
2. Дайте характеристику особливостям формування навичок самообслуговування та соціально-побутового орієнтування людей з порушеннями зору.

2.6.4. Методичні рекомендації:

При підготовці відповіді на *перше питання* практичного заняття, слід мати на увазі, що причинами інвалідності, зокрема, зростання її рівня, є різні: біологічні, соціальні, етіологічні фактори. Виділіть головні серед соціальних, медико-біологічних, етіологічних. Зверніть увагу на інвалідність у зв'язку з туберкульозом, внаслідок психічних захворювань. Спробуйте визначити статистику щодо розповсюдженості інвалідності з певних причин.

Відповідь на *друге питання* потребує визначення сутності дитячої інвалідності. Проаналізуйте основні критерії відмінності формулювань «дитина-інвалід», «інвалід з дитинства». Ознайомтесь з Наказом МОЗ України «Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років» від 08.11.2001 р. У даному Переліку наводиться XXI розділ видів патології різних органів і систем організму. Кожний з розділів, як правило, має три частини з назвами хвороб та вад, що дають право на одержання допомоги на різні терміни часу а саме на 2, на 5 та до 16 років. Визначте, при яких станах встановлюється інвалідність на 2 на 5 років та на увесь дитячий вік, до виповнення 16 років.

Готуючи відповідь на *третє питання*, проаналізуйте основні нормативні акти, що регламентують визначення такої особливої категорії інвалідності (Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 з наступними змінами; Наказ МОЗ України «Про удосконалення системи експертизи по встановленню причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» № 166 від 30.05.1997).

Четверте питання передбачає визначення обставин, за яких встановлюється така категорія інвалідності. З'ясуйте умови, які забезпечують віднесення до такої категорії.

Відповідь на *п'яте питання* вимагає аналіз нормативно-правової документації, яка регламентує соціальний захист дітей-інвалідів в Україні («Про освіту», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про пенсійне забезпечення», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про фізичну культуру і спорт», «Про пенсійне забезпечення», а також регіональні і загальнодержавні програми, базові документи світового співтовариства («Конвенція про права дитини» 1989, «Конвенція і Рекомендації про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів 1983 р., «Декларація про права розумово відсталих осіб 1971 р та ін.). Визначте, які заходи здійснюються у межах даної проблеми. Визначте розмір виплат державної соціальної допомоги відповідно до законів «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та інвалідам», «Про державну соціальну допомогу інвалідам дитинства та дітям-інвалідам».

2.6.5. Література:

4. Наказ МОЗ України «Перелік медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років» від 08.11.2001 р. / [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20011108_454_.html
5. Наказ МОЗ України «Положення про систему, експертизу по встановленню причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінювання та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» від 30.05.1997 р. / [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0491-97>
6. Наказ МОЗ України «Порядок видачі медичного висновку на дитину-інваліда віком до 18 років» від 14.12.2001 р. / [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0011-02>
7. Про охорону дитинства : Закон України №2402-III від 26.04.2001 // Офіційний вісник України від 15.06.2001 р. – №22. – С. 981.
8. Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні : Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Київ, 2010. – 228 с. / [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www1.ombudsman.gov.ua/ru/images/stories/07022011/S_Dopovid_4.pdf

2.7. Підстави встановлення груп інвалідності

Мета: з'ясувати підстави для встановлення I-II-III груп інвалідності згідно з нормативними документами; здійснити порівняльний аналіз груп інвалідності; навчитися визначати пільги особам з інвалідністю.

2.7.1. План

1. Вступні положення, загальні підстави, критерії визнання людини інвалідом.
2. Підстави для встановлення I-II-III груп інвалідності. Порівняльний аналіз груп інвалідності.
3. Визначення ступеня стійкої непрацездатності у відсотках.
4. Соціальний захист осіб з I-II-III групою інвалідності.

2.7.2. Завдання для студентів:

1. Назвіть підстави для встановлення I, II, III груп інвалідності.
2. Розв'яжіть задачу.
Громадянин Ц. (1970 р.н.) – інвалід з дитинства II групи. 25.01.2003 р. він звернувся у поліклініку за місцем проживання і йому поставили діагноз: двостороннє запалення легенів та виписали рецепт на безоплатне придбання усіх необхідних ліків. Однак, коли громадянин Ц. звернувся у державну аптеку № 24 Залізничного району м. Львова, у безоплатній видачі ліків йому відмовили, мотивуючи тим, що правом безоплатного придбання ліків особа може скористатись лише у випадку амбулаторного лікування конкретних (передбачених у спеціальному переліку) захворювань (наприклад, бронхіальна астма). Проаналізуйте ситуацію. Чи правомірною є відмова?
3. Чи передбачено законодавством обмеження щодо пільгового придбання ліків?

2.7.3. Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте статус «інвалід I групи».
2. Охарактеризуйте статус «інвалід II групи».
3. Охарактеризуйте статус «інвалід III групи».
4. Назвіть відмінності груп інвалідності.

2.7.4. Методичні рекомендації:

При підготовці *першого питання* практичного заняття необхідно порівняти визначення поняття «інвалідність» у нормативних документах, зокрема ст. 2 Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 зі змінами, Інструкцію про встановлення груп інвалідності. Визначте критерії встановлення інвалідності. Проаналізуйте

зміст основних нормативних актів, що регламентують порядок та підстави визнання людини інвалідом.

Відповідь на *друге питання* потребує з'ясування підстав для встановлення I-II-III груп інвалідності. Визначте критерії встановлення інвалідності I-II-III груп інвалідності. Розгляньте трудові можливості таких інвалідів. Наведіть приклади захворювань та анатомічних дефектів, що обумовлюють встановлення інвалідності I-II-III груп інвалідності.

Готуючи відповідь на *третє питання*, проаналізуйте такі документи: Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» від 23.09.99 із змінами; Наказ МОЗ України «Порядок встановлення МСЕК ступеня втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким заподіяно ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків» від 22.11.1995 із змінами. Розгляньте помірну градацію відсотків втрати працездатності.

При підготовці до *четвертого питання* необхідно з'ясувати, на які пільги мають право інваліди I-II-III груп інвалідності відповідно до Закону «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

2.7.5. Література:

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності від 21.03.1991 р. / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
2. Ипатов А.В. Медико-социальная экспертиза и лучевая диагностика / Ипатов А.В., Шармазанова Е.П., Мирончук Л.В., Ханюкова И.Я. // Менеджмент в радиологии та радіаційна безпека. – 2013. – № 3–4. – С. 102–104.
3. Наказ «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності» від 05.09.2011 р. № 561.
4. Про затвердження «Положення про медико-соціальну експертизу» і Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інваліда». Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.1992 № 83.

2.8. Інвалідність внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання

Мета: на основі аналізу нормативно-правових документів з'ясувати сутність поняття «нещасний випадок», «аварія», «катастрофа», «каліцтво», «професійне захворювання»; визначити порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; схарактеризувати їх класифікацію.

2.8.1. План:

1. Поняття нещасного випадку, каліцтва, аварії та катастрофи. Класифікація нещасних випадків.
2. Нещасні випадки, пов'язані з трудовою діяльністю.
3. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві.
4. Поняття професійного захворювання, класифікація.
5. Порядок встановлення, розслідування та обліку професійних захворювань.
6. Правове та клінічне обґрунтування діагнозу професійного захворювання.

2.8.2. Завдання для студентів:

1. Напишіть есе на тему: «Бути інвалідом в Україні».

2.8.3. Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення понять «трудове каліцтво», «професійне захворювання», «нещасний випадок».
2. Назвіть причини виникнення професійного захворювання».
3. Порівняйте алгоритм дій щодо виявлення та розслідування професійних захворювань. Порівняйте його з алгоритмом розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві.

2.8.4. Методичні рекомендації:

Підготовка *першого питання* передбачає з'ясування змісту понять «нещасний випадок», «каліцтво», «аварія», «катастрофа» згідно законодавства України. Визначте ознаки, за якими класифікують травми.

При підготовці *другого питання* необхідно розкрити зміст поняття «трудове каліцтво». Визначте основні обставини, при яких одержане ушкодження здоров'я класифікують як нещасний випадок на виробництві. Проаналізуйте ст. 26 Закону України «Про пенсійне забезпечення від 05.11.1991 р., з наступними змінами) щодо нещасних випадків. Які обставини визначають випадки, що належать до нещасних випадків, які вважають трудовим каліцтвом. Зверніть увагу на фактори, які лежать в основі класифікації нещасного випадку. Подумайте, чи можуть бути віднесені до трудового каліцтва не тільки наслідки виробничої травми але і захворювання.

Відповідь на *третьє питання* потребує ознайомлення з Порядком розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» від 30 листопада 2011 р. № 1232. Визначте дії потерпілого, або працівника який виявив нещасний випадок, лікувально-профілактичного закладу та роботодавця при виявленні нещасного випадку. Ким проводиться спеціальне розслідування

нещасного випадку? Як відбувається розслідування нещасних випадків, що сталися з працівником під час прямування на роботу чи з роботи пішки, на громадському або особистому транспорті? Назвіть основні облікові документи, які підтверджують факт нещасного випадку, що пов'язаний з виробництвом.

Розкриття *четвертого питання* вимагає з'ясування змісту поняття «професійне захворювання» (Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 28.12.2014 р.). Чи існує загальноприйнята класифікація професійних захворювань? Визначте критерії, які лежать в основі класифікації профзахворювань.

При підготовці відповіді на *п'яте питання* визначте схему дій щодо виявлення та розслідування професійних захворювань. Порівняйте її зі схемою розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві. В чому відмінності? З'ясуйте яким чином здійснюється порядок виявлення і розслідування хронічних професійних захворювань. Проаналізуйте процедуру оформлення акта проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» від 30 листопада 2011 р. № 1232).

Відповідь на *шосте питання* передбачає ознайомлення з основними нормативними актами, що регламентують питання діагностування професійного захворювання – Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку професійних захворювань» від 8 листопада 2000 р. № 1662; Наказ МОЗ України «Про затвердження Списку професійних захворювань та Інструкції щодо його застосування» від 02.02.1995 р. Визначте групи професійних захворювань. Які документи повинен надати хворий для якісного вирішення питання етіології захворювання?

2.8.5 Література:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 18.02.2001 р.
2. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» № 1105 від 24 лютого 1994 року.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 28.12.2014 р.
4. Наказ МОЗ України «Про затвердження Списку професійних захворювань та Інструкції щодо його застосування» від 02.02.1995 р.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» від 30 листопада 2011 р. № 1232.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку професійних захворювань» від 8 листопада 2000 р. № 1662.

2.9. Соціальна реабілітація людей з інвалідністю

Мета: з'ясувати сутність соціальної реабілітації інвалідів; розглянути організацію соціальної реабілітації на державному рівні; визначити сучасний стан реабілітаційної роботи в Україні.

2.9.1. План:

1. Поняття соціальної реабілітації, її основні напрямки.
2. Соціально-правові аспекти реабілітації людей з інвалідністю.
3. Забезпечення людей з функціональними обмеженнями технічними засобами реабілітації.
4. Досвід соціальної реабілітації людей з особливими потребами в Україні.
5. Соціальна реабілітація людей з інвалідністю засобами спорту.

2.9.2. Завдання для студентів:

1. Проаналізуйте ситуацію:

«Згідно з регіональною програмою забезпечення доступу інвалідів до об'єктів соціальної інфраструктури у будинку, де живе чоловік з важкими порушеннями опорно-рухового апарату спорудили пандус. Але чоловік, хоча й живе на першому поверсі, не може подолати кілька сходинок у під'їзді, що ведуть до його оселі. Які можливі дії соціального працівника, що працює в мікрорайоні, для забезпечення безперешкодного виїзду і в'їзду такої людини?»

1. Скласти банк неурядових/урядових організацій, які здійснюють соціальну реабілітацію інвалідів у вашому регіоні.
2. Дискусія: «Недержавний сектор у здійсненні реабілітації: соціальний ресурс та соціальна відповідальність».
3. Проаналізувати процес формування соціальної недостатності особистості з точки зору медико-соціальної моделі інвалідизації особистості у людини з порушеними функціями опорно-рухового апарату (причина: пологова травма).

2.9.3. Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям: «реабілітаційний захід», «соціальна реабілітація».

2. Яка роль параолімпійського руху у формуванні позитивного ставлення до людей з обмеженими психофізичними можливостями у суспільстві?
3. Коротко охарактеризуйте Концепцію соціальної реабілітації інвалідів як один з основних документів, що регламентують роботу з даною категорією населення.
4. Які організації здійснюють соціальну реабілітацію інвалідів України у державному секторі? Визначте основні напрями, форми і методи такої роботи.

2.9.4. Методичні рекомендації:

При підготовці до *першого питання* необхідно з'ясувати зміст поняття «соціальна реабілітація». Зверніть увагу, що соціальна реабілітація інвалідів – це інтегральне поняття. Соціальна реабілітація включає в себе низку напрямків. Визначте та розкрийте сутність основних напрямків.

Під час підготовки до *другого питання* дайте визначення соціальній захищеності інвалідів. Який документ гарантує інвалідам рівні з усіма іншими громадянами можливості участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства. Визначте, в чому полягає діяльність держави щодо соціального захисту інвалідів. Ознайомтесь з положеннями Комплексної програми розв'язання проблем інвалідності (від 27.01.1992 р.), у якій передбачено цілеспрямовані заходи соціальної реабілітації. Визначте сучасний стан соціальної реабілітації в Україні.

При підготовці *третього питання* необхідно визначити зміст соціально-побутового обслуговування інвалідів відповідно до закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (ст. 36). (забезпечення інвалідів автомобілями, протезно-ортопедичними засобами тощо). Спробуйте виділити види засобів пересування, що надаються інвалідам. Які нормативні документи регулюють надання спецавтомобілів. Охарактеризуйте основні положення «Порядку забезпечення інвалідів автомобілями» від 19.07.1996 р. Кому надається право на визначення потреб інвалідів у спецавтомобілі. «Переліку медичних показань на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням» від 08.09.1997 р. Охарактеризуйте встановлені протипоказання до керування транспортним засобом. З'ясуйте умови безкоштовного забезпечення інвалідів автомобілями. Які категорії інвалідів мають право на одержання спецавтомобіля навіть при відсутності медичних показань.

Особливу увагу зверніть на документи, які регламентують питання щодо порядку звернення інвалідів за спецавтомобілями, підстав надання безкоштовно або на пільгових умовах, надання протезно-ортопедичних виробів. Які категорії громадян безкоштовно забезпечуються протезами

верхніх і нижніх кінцівок та пристосуванням до них? Поясніть, яким чином здійснюється виготовлення протезно-ортопедичних виробів.

Відповідь на *четверте питання* передбачає визначення організацій, що здійснюють соціальну реабілітацію інвалідів у державному секторі. Проаналізуйте діяльність недержавних громадських організацій та благодійних фондів, що працюють з людьми з особливими потребами. Визначте роль та місце меценатства у роботі з людьми, що мають порушення у своєму розвитку.

При підготовці до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати переваги та можливі недоліки реабілітації засобами фізичної культури та спорту. Визначте специфіку вибору людиною з функціональними порушеннями виду спортивної діяльності. Дайте коротку характеристику параолімпійському руху. Проаналізуйте специфіку параолімпійського руху в Україні. Визначте роль параолімпійського руху у формуванні позитивного ставлення до людей з обмеженими психофізичними можливостями у суспільстві.

2.9.5. Література:

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» від 21.03.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Інструкція про порядок забезпечення населення України протезно-ортопедичними виробами від 07.08.2003 р.
3. Комплексної програми розв'язання проблем інвалідності (від 27.01.1992 р.).
4. Медична і соціальна реабілітація: підручник / [В.Б. Самойленко, Н.П. Яковенко, І.О. Петряшев]. – К.: Медицина, 2013. – 463 с.
5. Переліку медичних показань на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням» від 08.09.1997 р.
6. Поляк О.В. Проблеми соціальної реабілітації осіб з обмеженою дієздатністю - "духовна реабілітація" / О. Поляк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. – К. : Університет "Україна", 2004. – 448 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України № 999 «Порядок забезпечення інвалідів автомобілями» від 19.07.2006 р.
8. Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення населення України технічними засобами реабілітації від 09.01.2007 р.
9. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю / [За заг. ред. Пінчук І.М., Толстоухової С.В.]. – К.: УДЦССМ, 2000.

2.10. Соціальна реабілітація людей з інвалідністю

Мета: з'ясувати підходи до визначення поняття «медична реабілітація»; розглянути основні напрямки

медичної реабілітації; визначити роль допоміжних методів медичної реабілітації.

2.10.1. План:

1. Поняття медичної реабілітації. Завдання та методи медичної реабілітації.
2. Основні напрямки медичної реабілітації людей з інвалідністю:
 - а) реконструктивна хірургія;
 - б) відновна терапія.
3. Допоміжні методи медичної реабілітації:
 - а) фізіотерапія;
 - б) лікувальна фізкультура;
 - в) санаторно-курортне оздоровлення людей з інвалідністю.

2.10.2. Завдання для студентів:

Визначте основні шляхи покращення якості організації медичного обслуговування для людей із обмеженими функціональними можливостями в Україні.

2.10.3. Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям: «медична реабілітація», «методи медичної реабілітації».
2. Які організації здійснюють соціальну реабілітацію інвалідів України у державному секторі? Визначте основні напрями, форми і методи такої роботи.

2.10.4. Методичні рекомендації:

При підготовці *першого питання* слід з'ясувати зміст поняття «медична реабілітація» у науковій літературі та проаналізувати різні підходи до визначення даного поняття. Визначте місце реабілітації в системі лікувально-профілактичних заходів. Розкрийте головну кінцеву мету медичної реабілітації інвалідів. Які установи системи охорони здоров'я здійснюють медичну реабілітацію? Охарактеризуйте етапи процесу медичної реабілітації (лікувально-охоронний режим; лікувально-активізуючий режим; лікувально-відновлювальний режим).

Під час підготовки до *другого питання* необхідно розглянути основні напрямки медичної реабілітації інвалідів – реконструктивна хірургія та відновна терапія. Наведіть приклади розповсюджених реконструктивних операцій на кістках. Назвіть ознаки, за якими поділяються засоби відновної терапії. Які групи ліків використовують при відновному лікуванні.

Готуючи відповідь на *третьє питання*, визначте та охарактеризуйте методи, які відносяться до числа допоміжних немедикаментозних.

2.10.5. Література:

1. Боголюбов В.М. Медицинская реабилитация / В.М. Боголюбов.– М., 2007. – Т. 2. – 632 с.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
4. Іпатов А.В. Комплексна технологія реабілітації інвалідів в Україні / А.В. Іпатов // Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. – 2004. – № 3(39). – С. 44–45.
5. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина / [За ред. В.В. Клапчука та Г.В. Дзяка]. – К.: Здоров'я, 2005. – 297 с.
6. Медична і соціальна реабілітація: підручник / [В.Б. Самойленко, Н.П.Яковенко, І.О. Петряшев]. – К.: Медицина, 2013. – 463 с.
7. Медична та соціальна реабілітація: Навчальний посібник / [За заг. ред. І.Р. Мисули, Л.О. Вакуленко]. – Тернопіль: ТДМУ, 2005. – 402 с.
8. Особливості заходів з медичного спостереження та фізичної реабілітації інвалідів з патологією опорно-рухового апарату в умовах центрів професійної реабілітації інвалідів. – К.: ВЦПРІ, 2011. – 34 с.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2006 №1686 «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів»
10. Сокрут В.Н. Медицинская реабилитация в Украине: современное положение и перспективы развития / Сокрут В.Н., Казаков В.Н., Уманский В.Я. // Новости медицины и фармации в мире. – 2003. – № 10 (138). – С. 19–20.

2.11. Професійна реабілітація людей з функціональними обмеженнями

Мета: з'ясувати підходи до визначення поняття «професійна реабілітація»; розглянути основні етапи професійної реабілітації; визначити проблеми професійної реабілітації та сформувати навички вироблення шляхів їх розв'язання.

2.11.1. План:

1. Поняття професійної реабілітації, її складові.
2. Характеристика етапів професійної реабілітації:
 - а) професійна орієнтація, визначення трудових можливостей інваліда;
 - б) професійне навчання, підготовка інваліда до праці;

- в) безпосереднє працевлаштування інваліда; створення на виробництві необхідних умов праці;
 - г) динамічний контроль за працевлаштуванням інваліда, оцінка ефективності заходів щодо професійної реабілітації.
3. Проблеми професійної реабілітації інвалідів та шляхи їх розв'язання.

2.11.2. Завдання для студентів:

Розробити проект соціальної дії, спрямований на розв'язання проблем професійної реабілітації людей з інвалідністю.

2.11.3. Питання для самоконтролю:

1. Визначте специфіку працевлаштування людини з особливими потребами. У чому полягають особливості організації робочого місця інваліда відповідно до порушень у його розвитку?
2. Визначте основні проблеми, пов'язані з працевлаштуванням людей особливими потребами та проаналізуйте можливості їх розв'язання.

2.11.4. Методичні рекомендації:

При підготовці відповіді на *перше питання* в першу чергу слід з'ясувати визначення поняття «професійна реабілітація». Визначте основне завдання професійної реабілітації інвалідів. Назвіть основні положення наукової основи професійної реабілітації.

Підготовка *другого питання* передбачає характеристику основних етапів професійної реабілітації інвалідів.

Під час підготовки до *третього питання* з'ясуйте чисельність працюючих інвалідів в Україні. Назвіть недоліки в системі професійної підготовки та працевлаштування інвалідів. Кому належить важлива роль у вирішенні проблем працевлаштування інвалідів. Проаналізуйте Концепція Загальнодержавної програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів та розвитку системи реабілітації інвалідів» на період до 2020 року.

2.11.5. Література:

1. Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» від 21.03.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
3. Конвенція МОП № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

4. Концепція Загальнодержавної програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів та розвитку системи реабілітації інвалідів» на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>
5. Куровська Г. Основні концепції державної політики залучення осіб з інвалідністю до ринку праці: міжнародний аспект / Г. Кіровська // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 1. – С. 33–38.
6. Талан М. Здобутки та перспективи в сфері реабілітації та зайнятості інвалідів / М. Талан // Соціальний захист. – 2006. – С. 32–34.

2.12. Проблеми здобуття освіти, працевлаштування та реалізації творчих здібностей дітей та молоді з функціональними обмеженнями

Мета: розкрити зміст понять «інклюзія», «інклюзивна освіта»; здійснити аналіз нормативно-правової бази навчально-виховної діяльності дітей з особливими потребами; визначити основні проблеми, пов'язані з здобуттям середньої та вищої освіти дітьми з особливими потребами та проаналізуйте можливості їх розв'язання

2.12.1. План:

1. Нормативно-правове підґрунтя навчання і виховання дітей з особливими потребами.
2. Інклюзивна освіта: її суть, мета та основні завдання.
3. Навчально-виховні заклади для дітей дошкільного та шкільного віку з обмеженими фізичними чи (і) психічними функціями.
4. Профорієнтація та профосвіта молоді з функціональними обмеженнями. Проблеми середньої спеціальної та вищої освіти людей з інвалідністю.

2.12.2. Завдання для студентів:

Проаналізуйте соціально-педагогічні ситуації:

1. У загальноосвітній школі в рамках програми інклюзивної освіти в третьому класі навчається дівчинка з легкою формою дитячого церебрального паралічу. Доволі часто класний керівник 3-Б спостерігає, як на перервах діти ображають школярку, насміхаються з її незграбних рухів, кличуть пограти в «доганялки». Визначте можливі дії класного керівника у такій ситуації.
2. У парку гуляли дві мами з маленькими дітьми. Мама жваво обговорювала «досягнення» своїх малюків, у той час, як хлопчики гралися неподалік. Повз них проходила жінка, що штовхала інвалідного візка. Одна із мам доволі голосно сказала: «Що за

життя з калікою. Краще вже б помер, або залишила його в пологовому будинку, коли дізналася, що інвалід...

2.12.3. Питання для самоконтролю:

1. Проаналізуйте можливості проведення профорієнтаційної роботи серед підлітків і молоді з особливими потребами. Які заклади, установи, організації можуть бути залучені до такої діяльності?
2. Визначте основні проблеми, пов'язані з здобуттям середньої освіти дітьми з особливими потребами та проаналізуйте можливості їх розв'язання.
3. Проаналізуйте особливості здобуття вищої освіти особами з фізичними порушеннями. З якими труднощами стикаються такі абітурієнти (студенти) та як можна їх уникнути (розв'язати)?

2.12.4. Методичні рекомендації:

Відповідь на *перше питання* практичного заняття потребує аналізу нормативно-правових документів, які регламентують процес навчання і виховання дітей з особливими потребами. Охарактеризуйте досвід організації інклюзивної освіти для дітей-інвалідів за кордоном і в Україні.

Готуючи відповідь на *друге питання*, необхідно з'ясувати визначення поняття інклюзивної освіти, інклюзії. Зверніть увагу на чотири елементи, які ілюструють характерні особливості інклюзії. Розкрийте основні завдання інклюзивної освіти. Прослідкуйте, як відбувалося становлення інклюзивної освіти в Україні (від інтеграції до інклюзії).

Підготовка відповіді на *третє питання* передбачає з'ясування наявності навчально-виховних закладів для дітей дошкільного та шкільного віку з обмеженими фізичними чи (і) психічними функціями та специфіки їх роботи в Україні.

Під час підготовки відповіді на *четверте питання* визначте специфіку працевлаштування людини з особливими потребами. У чому полягають особливості організації робочого місця інваліда відповідно до порушень у його розвитку? Охарактеризуйте можливості професійної освіти для людей з обмеженими можливостями. Визначте основні проблеми, пов'язані з здобуттям середньої освіти дітьми з особливими потребами та проаналізуйте можливості їх розв'язання.

2.12.5. Література:

1. Відкрите досьє з інклюзивної освіти. За матеріалами ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussf.kiev.ua/iearticles/73/>
2. Ворон М.В. Інклюзивна освіта: українські реалії / М.В. Ворон, Ю.М. Найда // «Підручник для директора». – Видавництво

- «Плеяди», 2006. – Червень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussf.kiev.ua/iearticles/74/>
3. Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».
 4. Інклюзивна освіта: сутність поняття, термінологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html>
 5. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К., 2007. – 128 с.
 6. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
 7. Наказ про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр від 5 вересня 2012 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1502-12>

Питання до заліку

1. Визначте сутність основних понять дисципліни: «хвороба», «функціональні обмеження», «працездатність», «непрацездатність», «інвалід», «інвалідність».
2. Інвалідність, її фактори та моделі. Типологія інвалідності.
3. Етіологічний аналіз причин інвалідності.
4. Розкрийте основні права людей з інвалідністю та проблеми їх реалізації.
5. Назвіть заклади, що забезпечують навчання і виховання «особливих дітей» відповідно до порушень у їх розвитку.
6. Організація і особливості медичного обслуговування людей з функціональними обмеженнями.
7. Виділіть основні чинники, що визначають ставлення до людей з порушеннями фізичного та розумового розвитку.
8. Формування позитивного ставлення до людей з особливими потребами.
9. Охарактеризуйте сприйняття «особливих» людей в процесі еволюції людського суспільства.
10. Визначте ставлення до людей з обмеженими психофізичними можливостями на різних етапах розвитку українського суспільства.
11. Проаналізуйте спектр проблем, з якими стикається сім'я при народженні дитини з функціональними порушеннями. Охарактеризуйте можливі шляхи їх вирішення.
12. Проаналізуйте спектр проблем, з якими стикається сім'я, що виховує дитину дошкільного віку з функціональними порушеннями. Охарактеризуйте можливі шляхи їх вирішення.
13. Проаналізуйте спектр проблем, з якими стикається сім'я, що виховує дитину молодшого шкільного віку з функціональними порушеннями. Охарактеризуйте можливі шляхи їх вирішення.
14. Проаналізуйте спектр проблем, з якими стикається сім'я, що виховує дитину підліткового віку з функціональними порушеннями. Визначте можливі шляхи їх вирішення.
15. Проаналізуйте можливості проведення профорієнтаційної роботи серед підлітків і молоді з особливими потребами. Які заклади, установи, організації можуть бути залучені до такої діяльності?
16. Охарактеризуйте можливості професійної освіти для людей з обмеженими можливостями.
17. Визначте специфіку працевлаштування людини з особливими потребами. У чому полягають особливості організації робочого місця інваліда відповідно до порушень у його розвитку?

18. Розкрийте поняття «здоров'я», «охорона здоров'я», основи організації охорони здоров'я в Україні.
19. Розкрийте зміст організації медичної допомоги: структура закладів, їх призначення. Характеристика основних функцій різних закладів медичної допомоги.
20. Дайте характеристику поняття «тимчасова непрацездатність» та розкрийте її види.
21. Поясніть організацію і правові основи експертизи тимчасової непрацездатності.
22. Розкрийте функції лікуючого лікаря та заступника головного лікаря по експертизі. Функції та завдання лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК).
23. Охарактеризуйте листок непрацездатності: функції, зміст бланка, основні правила видачі.
24. Розкрийте особливості порядку видачі листка непрацездатності: при захворюваннях і травмах; при вагітності і пологах; по догляду за хворим членом сім'ї.
25. Визначте основні проблеми людини з особливими потребами, пов'язані з її доступом до об'єктів соціальної інфраструктури.
26. Охарактеризуйте систему органів медико-соціальних експертних комісій.
27. Завдання керівних і наукових органів МСЕК.
28. Функції первинних загальних МСЕК.
29. Призначення і завдання спеціалізованих МСЕК.
30. Особливості діяльності вищих МСЕК.
31. Офіційна класифікація причин функціональних обмежень, підстави їх встановлення.
32. Розкрийте сутність дитячої інвалідності: діти-інваліди та інваліди з дитинства.
33. Інвалідність у зв'язку з аварією на ЧАЕС.
34. Дайте визначення поняття нещасного випадку, каліцтва, аварії та катастрофи. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві.
35. Дайте визначення поняття професійного захворювання. Які правові основи та особливості експертизи при встановленні інвалідності від професійного захворювання.
36. Розкрийте вступні положення, загальні підстави, критерії визнання людини інвалідом.
37. Назвіть підстави для встановлення I-II-III групи інвалідності.
38. Розкрийте сутність поняття нещасного випадку, каліцтва, аварії та катастрофи.
39. Класифікація нещасних випадків. Нещасні випадки, що кваліфікуються як трудове каліцтво.

40. Розкрийте порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві. Нещасні випадки, пов'язані з трудовою діяльністю.
41. Дайте визначення поняття професійного захворювання, їх класифікація. Порядок встановлення, розслідування та обліку професійних захворювань.
42. Назвіть особливості порядку встановлення категорії інвалідності залежно від причин звільнення зі Збройних Сил та учасникам АТО.
43. Охарактеризуйте процедуру встановлення інвалідності у дітей та дорослих. Підбір навчально-виховних закладів для дітей з особливими потребами.
44. Здійсніть аналіз законодавства України у сфері соціального захисту людей з інвалідністю: Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991р.); Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006 р.); Закон України «Про освіту» (1991 р.); Закон України «Про дошкільну освіту» (2001 р.); Закон України «Про позашкільну освіту» (2000 р.); Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.) та інші закони та підзаконні нормативні акти.
45. Архітектурно-просторові та середовищний бар'єри у доступі людей з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури та можливості їх усунення.
46. Розкрийте особливості організації реабілітаційного процесу, державна та індивідуальні програми реабілітації людей з функціональними обмеженнями.
47. Напрямки, види реабілітації людей з інвалідністю, їх коротка характеристика.
48. Розкрийте сутність ерготерапії як напряму соціальної роботи з людьми з ортопедичними порушеннями.
49. Розкрийте зміст соціальної реабілітації людей з інвалідністю.
50. Розкрийте зміст медичної реабілітації людей з інвалідністю.
51. Розкрийте зміст психологічної реабілітації людей з інвалідністю.
52. Розкрийте зміст професійної реабілітації, її складові.
53. Охарактеризуйте етапи професійної реабілітації: професійна орієнтація, визначення трудових можливостей інваліда; професійне навчання, підготовка інваліда до праці; безпосереднє працевлаштування інваліда; створення на виробництві необхідних умов праці.
54. Розкрийте зміст профорієнтації молоді з функціональними обмеженнями.
55. Визначте проблеми середньої спеціальної та вищої освіти людей з інвалідністю.

56. Розкрийте особливості працевлаштування людини з обмеженими психофізичними можливостями: від законодавчо закріплених положень до реалій сучасного світу.
57. Розкрийте зміст і значення інклюзивної освіти в Україні.
58. Розкрийте сутність поняття «соціально-культурна реабілітація інвалідів» в працях вітчизняних та зарубіжних науковців.
59. Система державних та приватних закладів, що забезпечують комплексну реабілітацію людей з інвалідністю та специфіка їх діяльності.

Рекомендована література:

1. Айшервуд М.М. Полноценная жизнь инвалида / М.М. Айшервуд; [пер. с англ.]. – М.: Педагогика, 1991. – 88 с.
2. Алфьорова Г.В. Нові підходи до корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я / Г.В. Алфьорова // Дефектологія. – 2001. – № 3. – С. 10–17.
3. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола. – К., 2002.
4. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник / О.В. Безпалько. – К., 2003. – 140 с.
5. Битов А.Л. Особенный ребенок: исследования и опыт помощи. Проблемы интеграции и социализации / А.Л. Битов. – М., 2000.
6. Виховання дітей з особливими потребами в сім'ї. – К., 1998.
7. Вовканич А.С. Програма підготовки спеціалістів-реабілітологів / А.С. Вовканич, В.М. Трач, Г.В. Тупайло // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. – К.: А.Л.Д., 1995. – 38 с.
8. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці : [Практ. посіб.] / уклад. О.В. Бабак, І.В. Гладка, Н.М. Малиновська, В.Й. Скаковська; за заг. ред. В.М. Дьяченка, М.Л. Авраменка. – К.: "Ун-т Україна", Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів, 2007. – 156 с.
9. Грачев Л.Г. Программы социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов / Л.Г. Грачев. – М., 1992.
10. Дубич К.В. Ставлення суспільства до людей з обмеженими фізичними можливостями / К.В. Дубич // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2011. – № 3 (44). – С. 30–35.
11. Іванова І.Б. Діти з особливими потребами: проблема термінологічного визначення / І.Б. Іванова // Дефектологія. – 1999. – № 1. – С. 2–7.
12. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів / І.Б. Іванова. – К.: Логос, 2000. – 87 с.
13. Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. – К.: АЛД, 1995. – 112 с.
14. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : Навчально-методичний посібник / А.Й. Капська. – К.: УДЦССМ, 2001.
15. Качан Л. Турбота про інвалідів – справа всенародна / Л. Качан // Соціальний захист. – 1999. – № 8. – С. 28–31.
16. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка / Л.Г. Коваль, І.Д. Зверєва, С.Р. Хлєбїк. – К.: ІЗМН, 1997.

17. Коваль Л.Г. Соціально-педагогічна підтримка дітей з різними соціальними та фізичними аномаліями // Соціальна педагогіка. Соціальна робота. [Навчальний посібник] / Л.Г. Коваль, І.Д. Зверєва, С.Р. Хлєбїк. – К.: ІЗМН., 1997.
18. Комарова Н.М. Інвалідність як соціальна проблема сучасного українського суспільства / Н.М. Комарова, Р.Я. Левїн, О.В. Вакуленко // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С. 38–45.
19. Конвенція ООН про права дитини. – К. ЮНІСЕФ, 2003.
20. Кравченко Р.І. Соціальна робота з розумово відсталими людьми: Навчальний посібник / Р.І. Кравченко. – К., 2001.
21. Левченко І.Ю. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата / І.Ю. Левченко, О.Г. Приходько. – М.: Академия, 2001.
22. Ляшенко В.І. Життя без перешкод. Методичний посібник по створенню безбар'єрного середовища для дітей-інвалідів / В.І. Ляшенко. – Миколаїв: Редакційно-видавничий відділ Державного комплексу соціальної реабілітації дітей-інвалідів, 2008. – 68 с.
23. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами / [Л.В. Борщевська, Л.В. Зіброва, І.Б. Іванова та ін.]. – К., 1999.
24. Пархомов С. Увага до проблем інвалідів / С. Пархомов, Л. Польовий // Соціальний захист. – 1999. – № 1. – С. 30–37.
25. Пенішкевич Д.І. Соціальна педагогіка: Модульна технологія навчального курсу. Навчальний посібник / Д.І. Пенішкевич, Л.І. Тимчук – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 496 с.
26. Поляк О.В. Проблеми соціальної реабілітації осіб з обмеженою дієздатністю – «духовна реабілітація» / О. Поляк // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. – К. : Університет "Україна", 2004. – 448 с.
27. Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ сторіччя: Наук.-метод. зб.: у 2 ч. / І.Г. Єрмаков (ред.). – К.: ІЗМН, 1998.
28. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва / За ред. А.Й. Камської. – К.: ДЦССМ, 2002. – 96 с.
29. Сводіна В.М. Інтегроване виховання школярів з обмеженими можливостями здоров'я / В.М. Сводіна // Дефектологія. – 1998. – № 6. – С. 31–39.
30. Синьов В.М. Основи дефектології / В.М. Синьов, Т.М. Коберник. – К.: Вища школа, 1994.
31. Силкин Л.Н. Что такое психологическая реабилитация / Л.Н. Силкин // Наша жизнь. – М., 1982. – № 1. – С. 34–35.
32. Сім'я та проблеми дитячої інвалідності // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародними дню

- інвалідів та Всеєвропейському тижню артизму. – Донецьк. 25–28 листопада 1997 р. – Донецьк, 1997. – 40 с.
33. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [За заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової]. – К.: УДЦССМ, 2000.
 34. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник / За ред. Капської А.Й. – К., 2000.
 35. Социальная педагогика: Курс лекций / Под ред. М.А. Галагузовой. – М., 2000.
 36. Соціальна реабілітація молоді з обмеженою дієздатністю / За заг. ред. Пінчук І.М., Толстоухової С.В.– К.: УДЦССМ, 2000.
 37. Соціальна робота: технологічний аспект. / За ред.. А.Й. Капської. – К., 2004.
 38. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями (навчально-методичний посібник). – К.: ДЦССМ, 2003. – 168 с.
 39. Социальная работа: теория и практика / Е.И. Холостовой, А.С. Сорвина. – М., 2001.
 40. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями. – К., 2003.
 41. Специальная педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.И. Аксенова, Б.А. Архипов, Л.И. Белякова и др. / Под ред. Н.М. Назаровой. – М.: Академия, 2000.
 42. Технологии социальной работы. Учебник / Под ред. Холостовой Е.И. – М., 2001.
 43. Технології соціально педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2000.
 44. Шептенко П.А. Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособие для студ. высш. пед-учеб. заведений / П.А. Шептенко, Г.А. Воронина. – М.: Академия, 2001.
 45. Язвина И.М. Совершенствование управления системой социальной реабилитации / И.М. Язвина. – М.: ВОС., 1985.